תלמוד בבלי · ראשונים · חידושי רמב״ן · סדר מועד

חידושי רמב"ן על ביצה

רבנו משה ב"ר נחמן [הרמב"ן]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חידושי רמב"ן על ביצה

רבנו משה ב"ר נחמן [הרמב"ן]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חידושי-רמבן-על-ביצה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162152 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ו 4
דף כב 8

דף ו.

[מתורת אדם] **אמר רבא מת בי"ט ראשון יתעסקו בו עממין ביום טוב שני יתעסקו בו ישראל. ואפי' בשני ימי' טובי' של ר"ה משא"כ בביצה. אמר מר זוטרא לא אמרן אלא דאישתהי. אבל לא אישתהי משהינן ליה. ורב אשי אמר אע"ג דלא אשתהי לא משהינן ליה. מ"ט י"ט שני לגבי מת כחול שוויהו רבנן. ואפי' למיגד ליה גלימא ולמיגז ליה אסא.** ופי' רש"י ז"ל בפ' [תולין דקל"ט ע"ב] מת בי"ט ראשון יתעסקו בו עממים בכגון שמת בשבת ולמחר י"ט. ונראה מדבריו שאין מתירין כן אלא בדאשתהי. למד הרב ז"ל מאותה שאמרו שם בגמרא שלחו ליה בני בשכר ללוי מת בי"ט מהו. ושלח להו מת ביו"ט לא יתעסקו בו לא יהודאין ולא ארמאין לא בי"ט ראשון ולא בי"ט שני. ואקשינן עלה איני. והא אמר רב יהודה בר שילא עובדא הוה בבי כנישתא דמעון ביום טוב הסמוך לשבת ולא ידענא אי מלפניה אי מאחריה. ואתו לקמי' דר' יוחנן אמר להו יתעסקו בו עממין ואמר רבא כו'. ומתרצינן לפי שאינן בני תורה מ"מ מימר קאמרינן בעובדא דמעון בי"ט הסמוך לשבת הוה. ולא ידענא אי מלפניה ומשום דמשתהי. אי מלאחריה ומשום דאשתהי הא בי"ט בעלמא משהינן ליה ודאמרינן לא אמרן אלא דאישתהי. ורב אשי אמר אע"ג דלא אישתהי. אי"ט שני קיימי לאיעסוקי ביה ישראל. אבל י"ט ראשון לעממין דברי הכל אשתהי או משתהי דווקא.

ויש אומרים דעובדא דמעון הוא דהוה בי"ט הסמוך לשבת והוא שהצריכם למיתי קומי ר' יוחנן. ור"י התיר סתם וכל ימים טובים בכלל היתר. וזה הלשון יותר נראה. שאם נאמר במעשה דר' יוחנן שהיה כן לפי שהרואה ראה מעשה והזכירו ונסתפק בו בהיתרו של ר"י. אם לאותו יום בלבד או לכל ימים טובים דעלמא אבל אנו נניח ספקות וסתומות ונלמוד מפשטא דמימרא דרבא. דאמר בי"ט ראשון יתעסקו בו עממין. וסתם י"ט לאו בסמוך לשבת עסקינן ועד כאן לא הוה ליה למר זוטרא לאוקמא מימרא דרבא בדאשתהי אלא בי"ט שני. דאיכא למימר ה"ק. מי שמת בי"ט ראשון יתעסקו בו עממין בו ביום. אבל למחר בי"ט שני אפי' ישראל יתעסקו בו באותו מת שמת בראשון. מילתא די"ט ראשון בדאשתהי ליכא לאוקמא כלל. דסתם י"ט קאמר ולא בסמוך לשבת איירינן. ועוד מדפלגינן בי"ט ב' בדאשתהי ולא איירינן בי"ט ראשון. ש"מ התם ליכא ספיקא לעממין. וליכא למימר דמר זוטרא אכולא מלתא קאמר לא אמרן אלא בדאישתהי. ורב אשי הוא דפליג אי"ט שני בלחוד. דאם בן הוה להו למימר בגמרא הכי. ורב אשי אמר י"ט שני אף על גב דלא אשתהי לא משהינן ליה מ"ט כו'. מאי דקא פליג התם אכולא מלתא דמר זוטרא. וכן נראה דעת הגאונים בחבוריהם. דלא שנא יום טוב הסמוך לשבת ולא שנא יום

טוב בפני עצמו. בי"ט ראשון יתעסקו בו עממין. ביום טוב שני יתעסקו בו ישראל. ויש אומרים שלא הוצרכו עממין אלא לקבורתו ולתפירת בגדיו וכיוצא בהן מאבות מלאכות. אבל טלטולו והוצאתו במטה לבית הקברות מותר על ידי ישראל. לפי שהטלטול על ידי ככר או תינוק אינו גרוע מחמה לצל. וההוצאה מותרת דמתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך כדברי ב"ה. והרי בשבת התירו הוצאת המת לכרמלית מפני כבוד הבריות. כמו שכתבנו בפרק המצניע.

ולפי דעתי שטעו בטלטול (ולא טעו) [וטעו] בהוצאה. לפי שהוצאת מת לקבורה כהוצאת אבנים לבנין הוא. שאין ב"ה אומרים בה מתוך משום דלא שייך מתוך שהותרה אלא לצורך היום להנאת הגוף ממש. דומה לאכילה. כגון מדורה להתחמם כנגדה. וראיה לדברי מהא דאתמר בפ"ק דכתובות (ד"ז ע"א) גבי לבעול בתחלה. רב פפא משמי' דרבה אמר בי"ט שרי בשבת אסור. ואמר ליה רב פפי לרב פפא. מאי דעתיך מתוך שהותרה חבורה לצורך הותרה נמי שלא לצורך. אלא מעתה מותר לעשות מוגמר בי"ט. מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך א"ל עליך אמר קרא אך אשר יאכל לכל נפש. דבר השוה לכל נפש. וא"ל רב אחא ברי' דרבא לרב אשי אלא מעתה נזדמן לו צבי בי"ט. הואיל ואינו שוה לכל נפש הכי נמי דלא לישחטיה א"ל אנא צורך לכל נפש. הוא לאפוקי מוגמר דאינו צורך לכל נפש. שמעינן מינה בהדיא דלא אמרינן מתוך אלא בהנאה דצורך כל נפש. דומה לאכילה שהוא צורך כל נפש. שאפי' באכילה עצמה אם נמצא בה שאינו צורך לכל נפש. כגון צבי לרב אחא אסור הי' לשוחטו. ובעינן נמי הנאה דגוף ממש דומה לאכילה.לאפוקי תפירת בגדים ללובשן וכיוצא בהן דלאו הנאה הנכנסת לגוף של אדם. כגון אכילה היא. הא במת לקברו דליכא צורך אוכל נפש בעולם. דבר ברור הוא דלאו דומיא דאוכל נפש [הוא] ולא אמרינן ביה מתוך אלא אבנים לבנין ופחות מהן הוא. וכבר בטל טעמם בדין מתוך.

וא"ת נתיר מפני שאין הוצאה זו לגופה ואיסורא מדבריהם ומפני כבוד הבריות. זו הקולא נוטה לדעת הבאים להתיר הוצאה דמת בשבת לרשות הרבים. וכבר אסרנו הענין למעלה ועוד בכאן אסור יותר. שהוצאה זו לקבורה. כיון שסופה של קבורה לעשות ע"י עממין, אין כאן משום כבוד הבריות לעסוק ישראל בהוצאתו. ועממין בקבורתו. ולאו כמציל המת מחמה לצל הוא. וזה הטעם בעצמו הוא שהאוסר עלינו אפי' טלטול ע"י ככר או תינוק, שלא אמרו ככר או תינוק אלא במת ובמוטל לחמה. אבל כאן במקום כבוד הוא מוטל ולצורך קבורה לעממין אתה צריך. הס שקוברין אותו יוליכוהו לשם ויטלטלו אותו, וכ"ש שכל מתחיל בטלטול לצורך הוצאה צריך לחוש לטלטולו שלא

יוציא. החמירו בתחלתו משום סופו כדאמרינן בפרק כל הכלים (שבת דף קכ"ד ע"ב) אימור דשמעת להו לב"ש הוצאה. טלטול מי שמעת ליה. אטו טלטול לאו צורך הוצאה. והכא טלטול וכ"ש הוצאה כלן לצורך קבורה והיא נעשית ע"י עממין. הילכך ליכא אפי' כבוד הבריות. והכל נעשה ע"י עממין תחלת דינא כסוף דינא.

וכתב בעל הלכות. עבדים דישראל אסור להון למיקבר מיתיא בי"ט ראשון. דאמר רבא יתעסקו בו עממין ומאי עממין ארמים. אבל עבדי' לענין מלאכה דשבת וי"ט איתקוש למרייהו דכתי' לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך עבדך ואמתך כל מלאכה דאסור ליה למריה למעבד אסור ליה למיעבד, ואי קברי מחינן להו ע"כ דבריו. הוציא דבר זה ממה שאמרו בפרק החולץ (יבמות דף מ"ח ע"ב) וינפש בן אמתך. בעבד ערל הכתוב מדבר. אתה אומר בעבד ערל או אינו אלא בעבד המל. כשהוא אומר למען ינוח עבדך ואמתך כמוך הרי עבד מל אמור. הא מה אני מקיים וינפש בן אמתך בעבד ערל הכתוב מדבר. אלא מיהו לא כל מלאכה אסורה להם ולא איתקש למרייהו אלא לצורך ישראל בלבד. דאיתמר בפרק ד' מחוסרי כפרה (כריתות ד"ט ע"א) גר תושב עושה מלאכה בשבת לעצמו כישראל בחולו ש"מ. עבד ואמה התושבין עושין מלאכה בשבת לעצמן כישראל בחול. ואמר רב אידי בר גרשם אמר רב אדא בר אהבה הלכה כר' שמעון. והיינו עבד ערל שהוזכר בפרק החולץ, וגזירת הכתוב הוא שיהו אסורין בעשיית מלאכה לצורך ישראל. שאלו בשאר ארמים אמירה שלהם שבות. והלכך קבורת המת הזה לצורך ישראל הוא ואסור על ידם כדברי בעל הלכות.

אלא שאני אומר עבד ערל ארמי עובד ע"א שלו שאינו תושב אינו בכלל איסור, לא הזכירה תורה אלא תושבים, שהרי קבלו עליהם שבע מצות. והזהירה תורה על שביתתן בשבת לצורך ישראל. אבל אלו ארמים ערלי' אינן בכלל. ומ"מ לא נתברר לי מנין לבעל הלכות, שיהא י"ט כשבת לענין איסור מלאכה דעבדים, שאני אומר כיון דגזירת הכתוב הוא בשבת אין ללמוד ממנו י"ט. שאין דנין קל מחמור להחמיר עליו. וא"ת אין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש, עממין יוכיחו.

ולענין י"ט שני לישראל מצינו לרב אחאמשבחא שהחמיר בשאלתות. ואמר היכא דאיכא עממין יתעסקו בו העממין, אבל בי"ט ראשון. אע"ג דליכא עממין טרחינן ומייתינן להו משום דע"י ישראל אי אפשר, ולא נתברר לנו מי הכניסו לחומרא הזו. שאנו אומרים י"ט שני לגבי מת כחול שווי' רבנן.

והא דאמרינן אפי' למיגד ליה גלימא ולמיגז ליה אסא, יש מפרשים דווקא לאלו המלאכות שאין בהן טורח אבל חפירות הקבר אסור. והוצרכו לזה מפני שהם סבורין

שאפי' בחש"מ אסור. ממשנת אין חופרין כוכין וקברות במועד (מ"ק ד"ח ע"ב) וכ"ש ביום טוב אפי' שני, וזה דרך שבוש, שלא מצינו בי"ט הפרש בין מלאכות של טורח או שאין בהן טרחות כלל, אלא כל שהיא מאבות מלאכות איסורן שוה, בין שטוחן ברחיים או מדליק מנר לנר דבר שוה הוא. ויותר היה ראוי לאסור גזיזת ההדס משום חשד מחפירת הקבר. שהדבר ידוע שהוא למת. אבל מה שאמרו אפילו למיגד ליה גלימא ולמיגז ליה אסא. רבותא קמ"ל. שאפי' אלו המלאכות שאינן מעכבות בקבורה. שהי' אפשר לכורכו בתכריכיו בלא תפירה. ואפשר ליה נמי בלא הדס. ובלא חופה של חתנים. ואפ"ה מותר. שאפי' כבוד ומנהג שלו בעלמא נתיר לו כחול. וכן כתוב בהלכות גדולות. והלכתא מת ביו"ט שני של ר"ה מותר להתעסק בו בכל צרכו. בין צרכי דידי' בין בצרכי קבר. דאמר רבא כו' ומשנה אין חופרין כוכין וקברות במועד. אנו עתידין לפרש אותה בשער הזה לפנינו.

ושם בהלכות ומותר ללוות את המת ביו"ט ראשון בתוך התחום. בי"ט שני אפי' חוץ לתחום. וכן כתב הרב ריי"ץ בן גיאת ז"ל. אלא שאני חוכך בחזרה לאחר קבורת המת. שיש לומר שאין להם אלא אלפים. ואין לנו בכל היוצאין חוץ לתחום אפילו ברשות בית דין לדבר מצוה, אלא שיש להם אלפים אמה להתיר להם חזרה בהבלע' תחומין אבל לחזור יותר ד' אלפים לא. אבל כיון דיו"ט של דבריהם מצינו בשל דבריהם שהתירו חזרה משום שלא תהא מכשילן לעתיד לבא. כדאתמר ביום הכפורים (יומא דע"ז ע"ב) וצריך לימוד.

וראיתי בתוספת' שמעשה היה בצרפת ביו"ט שני. והלכו אחרי המת רוכבים על סוסים עד מקום קבורה. וכמדומה מדבריהם שלא מיחו בידם חכמים שבאותו הדור. וחס ושלום שלא התירו רבותינו כן אלא במקום דלא אפשר. כעין ששנינו לגבי עדות החודש (ר"ה דכ"ב ע"א) מי שראה את החודש ואינו יכול להלך. מוליכין אותו על החמור ואפילו במטה. ואם צורך להם נוטלין בידם מקלות, השתא בעדות החודש שהי' צורך כל ישראל. ודבר שמחללין עליו את השבתחששו לשבות זה ולא התירו אלא במקום דלא אפשר. כ"ש דבר קל שאינו דוחה שבת. אפילו בעממין. הלכך לא מיבעיא הבאים משום כבוד שאסור. אלא אפילו אבלים שחייבין לקברו אסור. ומיהו קוברים שצריכין לקברו במקום שאי אפשר מתירין להם אפילו לרכוב ע"ג בהמה. דיו"ט שני לגבי צרכיו בכל דלא אפשר כחול שוויהו רבנן.

דף כב.

[מתורת אדם] **בעא מיניה רב אשי מאמימר מהו לכחול את העין בי"ט. היכא דאיכא סכנה כגון דיצא דמא ודמעתא וקדחא ותחלת אוכלא לא קמיבעי לי. דאפילו בשבת שרי. כי קמיבעי לי סוף אוכל' ופצוחי עינא מאי. א"ל אסור.** וה"מ מישרא' אבל מארמי שרי. דהא אמימר שרי למכחל עינא מארמי בשבת. וא"ד אמימר גופי' כחל מארמי בשבת. א"ל רב אשי לאמימר מאי דעתך. דא"ר עולא בריה דרב עלאי צרכי חולה עושין ע"י ארמי בשבת. וא"ר המנונא כל דבר שאין בו משום סכנה אומר לארמאי ועושה. ה"מ דלא מסייע בהדי'. מר הא קמסייע בהדי' דקא עמיץ ופתח. א"ל איכא רב זביד דקאי כוותיך. ושני לי' מסייע אין בו ממש. אמימר שרא למכחל עינא בי"ט שני של ר"ה דס"ל כנהרדעי דאמרי שתי קדושו' הן. ולית הלכתא כוותי' דקיי"ל דקדושה אחת הן. אלא מיהו גמרינן מהא דאמימר דשרי למכחל בי"ט שני של גליות ע"כ גמרא.

והנך שמעתתא מרפסן איגרי. דמשמע מדאמרן לעיל דבר שאב"ס אומר לארמי ועושה. דהתירו שבות במקום חולי אע"פ שאין ב"ס. וכן אמרו סבור מינה ה"מ דשחיקי סמנין מאתמול. ראיה ג' דכוחלת יש בה משום שבות התירו במקום חולי. וכן מחזירין את השבר בשבת וכן גונח יונק חלב דמפרק כלאחר יד הוא. ובמקום צערא לא גזור רבנן. ואיכא למידק עלה. והתניא אין טורפין יין ושמן לחולה בשבת. ואע"פ שהטירוף הזה איסורו מדבריהם הוא. ואתמר נמי בכחל עין מר הא קמסייע בהדיה דעמיץ ופתח. והא עמיץ ופתח שבות בעלמא הוא שאפי' בעושה מעשה ממש הכוחלת אינה אלא משום שבות כדתנן שבת (צ"ב ע"ב) וחכ"א משום שבות ואפ"ה אסור ולא עוד אלא בדברים המותרים לברי' אסרו לחול' כדתנן (שם י"ט ע"ב) חוץ ממי דקלי' וכוס עיקרין מפני שהן לירוקה אבל שותה הוא מי דקלים לצמאו. ותניא אימתי בזמן שמתכוין לרפואה. ואם מפני ריח הפה ה"ז מותר.

והכי פירוקא דמלתא. מיחוש שאדם חולה ממנו ונופל למשכב ואין בו סכנה התירו בו משום שבות שאין בו מעש'. דהיינו אמיר' לארמי. וכן התירו בו שבות דמלאכה הנעשית בשינוי. וזהו שאמרו דבר שאב"ס אומר לארמי ועושה. ואמרו לענין חיה כל ל' אפילו אמרה צריכ' אני אין מחללין עליה את השבת. אלא עושה לה ע"י ארמאי בשבת, וזהו אמימר דכחל מארמי ואמרינן נמי מפרק כלאחר יד הוא. ובמקום צערא לא גזור רבנן, מפני שהן נעשין בשנוי שלא כדרך המלאכות. אבל שבות שיש בו מעשה. כלומר דבר הנעשה ע"י ישראל והוא נעשה כדרכו בחול לא התירו וזהו אין טורפין יין ושמן לחולה משום דקעביד עובדין דחול. וזהו שהקשו על אמימר משום דעמיץ ופתח ועשה מעשה

כדרך שעושה בחול. החמירו כאן בשבות שיש בו מעשה ועובדין דחול. ולא החמירו בשבות דאמירה ולא בשבות דשינוי. וזהו דין אחד בחולי שאב"ס כלל לא סכנה של מיתה ולא סכנה של אבר. ובכה"ג נמי אמרינן פרק במה מדליקין אם בשביל החול' שישן פטור אבל אסור ואוקימנ' בחול' שאב"ס ר' שמעון היא. אע"ג דכיבוי בשביל חולה לר"ש מלאכה שאינה צריכה לגופה ופטור עליה ואין בה אלא איסור של דבריהם. איסור לכתחלה לא התירו בו שבות כדרכו משום חולי שאב"ס.

אבל חולי שיש [בו] סכנת אבר אחד אע"פ שאין הנשמה תלוי' בו התירו בו כל שבות שבעולם. וזהו שאמרו הלכה מחזירין את השבר מפני שהוא סכנת אותו אבר שנשבר. וזהו עין שמרדה דסבור מינה דהיכי דשחיק סמנין מאיתמל כוחלין אותה מפני שהיא בתחלת אוכלא. ובודאי סכנת עורון היא. והותרה בו שבות אפי' ע"י ישראל. וזהו משפט שני.

אבל מיחוש שאין בו חולי ואין אדם חולה ממנו אלא מתחזק והולך כבריא בשוק. בזה לא התירו שבות כלל ואפי' ע"י ארמי. ולא עוד אלא דברי' שאין בהם משום מלאכה ולא כלום בעולם גזרו משום שחיקת סמנים. וזהו החושש בשניו לא יגמע בהן את החומץ. ואמרו בפ' אין מעמידין (עבודה זרה כ"ח ע"א) תנא היכא דכיבי לי' טובא נמי חושש קרי לה. כלומר כיון שאין אדם חולה מזה ואין בו סכנה כלל. וזהו החושש במתניו לא יסוך והחושש בגרונו לא יערענו בשמן. וזהו חמין ושמן חוץ למכה אבל לתוך המכה אסור. וזהו חזרת רטיה במדינה דאסור. וכולן גזירה משום שחיקת סמנין כדאמרינן בפרק במה בהמה. וזהו דרך שלישית.

ולענין י"ט דאמרן במיכחל עינא. שמעינן מינה דכל צרכי חולה שאב"ס נעשין ע"י ישראל בי"ט שני של גליות. אלא מיהו איכא למימר דה"מ כגון מיכחל עינא דמלאכה גופה שבות היא. אבל להתיר אבות מלאכות אין לנו.

ויש אומרים דכל צרכי חולה שאב"ס אין נעשין ע"י ישראל בי"ט שני כראשון אבל מיכחל עינא משום מכשירין התירוהו. וכר' יהודה. לפי שהוא דבר השוה לכל נפש. שאף הבריאין כוחלין. וכן הנר משום דבר אחר יכבה שלא תתעשן הבית דמכשירין נינהו כולהו מותרין בי"ט שני של גליות כר' יהודה. וחומרא הוא שהחמירו לאסור בראשון לפי שהלכה כר"י ואין מורין כן. אבל צרכי חולה שאינו שוה בכל נפש והוא אסור מן הדין דומיא דמוגמר אין עושין אלא ע"י ארמי ואין לחלק דכל הסרת כאב וצער חולי מכשירין הוו. ערויי אוכלה וערויי כיבא גופא שוין נינהו ומאן דכאיב לי' עינא לא חזי שפיר ולא מתהני מאכילה ומאן דכאיב ליה לבא לא אכיל כלל.